

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

МАТЕРІАЛИ ЗВІТНО-НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ МИСТЕЦТВ
ІМЕНІ АНАТОЛІЯ АВДІЄВСЬКОГО

Випуск 14

*Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова
Факультет мистецтв імені Анатолія Авдієвського*

Проблеми сучасної мистецької освіти

Випуск 14

**Київ
Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова
2019**

УДК 373.67:78
ББК 85
П 78

Рекомендовано Вченою радою
Факультету мистецтв НПУ імені М. П. Драгоманова
(протокол № 9 від 20 березня 2019 року)

Редакційна рада:

- Федоришин В. І.** – доктор педагогічних наук, професор, декан
факультету мистецтв НПУ ім. М. П.
Драгоманова
- Щолокова О. П.** – доктор педагогічних наук, професор, *головний
редактор*
- Козир А.В.** – доктор педагогічних наук, професор
- Горбенко С. С.** – доктор педагогічних наук, професор,
заслужений працівник культури України
- Гуральник Н. П.** – доктор педагогічних наук, професор
- Завадська Т. М.** – кандидат педагогічних наук, професор
- Гризоглазова Т. І.** – кандидат педагогічних наук, професор,
науковий редактор
- Хоружа О. В.** – кандидат педагогічних наук, доцент
- Козинко Л. Л.** – кандидат мистецтвознавства, доцент

Проблеми сучасної музичної освіти. – К. : Видавництво НПУ
імені М.П. Драгоманова, 2019. – 267 с.

© Колектив авторів, 2019
© Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019

ЗМІСТ

Азанова Д. РОЛЬ ТАНЦЮВАЛЬНОГО ФОЛЬКЛОРУ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧНІВ СТАРШОГО ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ.....	8-12
Атамасенко С. МУЗИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЯК ГОЛОВНИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ УЧНІВ- ПІАНІСТІВ У ДШМ.....	12-18
Базалєєва Д. КЛАСИЧНИЙ ТАНЕЦЬ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ДОВПЛЬНОЇ УВАГИ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	18-22
Бас Г. РОЗВИТОК ХУДОЖНЬОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНО-СЦЕНЧНОГО ТАНЦЮ.....	22-26
Бахчеван М. РОЗВИТОК ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНО- СЦЕНІЧНОГО ТАНЦЮ У ТВОРЧОСТІ В. АВРАМЕНКА.....	26-30
Беденко А. ОСОБИСТІСНО-ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ НА ЗАНЯТТЯХ ГРИ НА ФОРТЕПІАНО.....	31-35
Безушко В. ОСОБЛИВОСТІ МУЗИЧНО-ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	35-40
Блохіна І. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ПІДЛІТКІВ В ПРОЦЕСІ ПОСТАНОВКИ ХОРЕОГРАФІЧНИХ НОМЕРІВ.....	40-45
Болтівець Л. ВРАХУВАННЯ ВІКОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ЗОШ.	45-52

Бударецька Ю. ФОРМУВАННЯ СПІВАЦЬКОГО ГОЛОСУ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ЗАНЯТТЯХ З ВОКАЛУ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.	52-61
Вензовська К. ВОКАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ – ПРИОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ.	61-66
Гандзюк Ю. РОЗВИТОК ХОРЕОГРАФІЧНИХ НАВИЧОК ПІДЛІТКІВ У ШКОЛАХ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ.	66-73
Гу Ліна ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ АНСАМБЛЕВИХ НАВИЧОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ЗАНЯТТЯХ ХОРУ.	74-79
Дейник С. ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ РОБОТИ АМАТОРСЬКОГО ХОРЕОГРАФІЧНОГО КОЛЕКТИВУ.	79-83
Журавленко Ю. ФОРМУВАННЯ ОСНОВ АКТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ У ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНОГО ВИКОНАННЯ У МОЛОДІ.	83-89
Запривода А. СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «ЕМОЦІЙНА САМОРЕГУЛЯЦІЯ».	89-94
Іванов Д. РОЗВИТОК ПЛАСТИЧНО-ЕМОЦІЙНОЇ ВИРАЗНОСТІ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОЇ ХОРЕОГРАФІЇ.	94-99
Іванова О. СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «ЗДАТНІСТЬ ДО ІМПРОВІЗАЦІЇ».	99-106
Іващук Л. ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО ЗАНЯТЬ ХОРЕОГРАФІЧНИМ МИСТЕЦТВОМ.	106-113

Кириченко І. ХОРЕОГРАФІЧНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ НАПОЛЕГЛИВОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.	113-118
Коваленко В. СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ ДИРИГУВАННЯ.	119-124
Конікова А. ЖАНР ТРАНСКРИПЦІЇ В ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ФОРТЕПІАННОГО ВИКОНАВСТВА І ФОРМУВАННІ ПЕДАГОГІЧНОГО РЕПЕРТУАРУ.	124-132
Короткевич К. ДО ПИТАННЯ НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ У СЕКЦІЇ ХУДОЖНЬОЇ ГІМНАСТИКИ: РЕТРОСПЕКТИВА ТА СУЧАСНИЙ СТАН.	132-138
Кузьменко О. ЗДАТНІСТЬ ДО ЕМОЦІЙНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ДО СЦЕНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.	138-141
Лі Хунмей СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ МАЙБУНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ ДО ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ШКОЛІ.	141-148
Лісняк М. МЕТОДИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПЕРЕВІРКИ ХОРЕОГРАФІЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ РІЗНОГО ВІКУ.	149-153
Манович Л. РОЛЬ МУЗИЧНО-РУХЛИВИХ ІГОР НА ХОРЕОГРАФІЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З ДОШКІЛЬНИКАМИ.	153-157
Мартиненко В. ВИКОНАВСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ У ЦАРИНІ КЛАСИЧНОГО ТАНЦЮ.	157-162
Маслій К. РОЗВИТОК МУЗИЧНОГО СПРИЙМАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ МУЗИЧНОГО НАВЧАННЯ. ...	162-168
Матерборчук А. РОЗВИТОК МОТИВАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ УЧНЯ В КЛАСІ ФОРТЕПІАНО ДШМ.	168-172

Матюшина А. ОСОБЛИВОСТІ БАЛЕТМЕЙСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ ПІД ЧАС ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ПОСТАНОВКИ В ДИТЯЧИХ КОЛЕКТИВАХ	173-176
Муляр А. ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕРЕСУ ДО ТАНЦЮВАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	177-183
Пилипенко К. РОЗВИТОК ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ХОРЕОГРАФІЇ.....	184-188
Підлужний В. РОЗВИТОК МОТИВАЦІЇ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ЗАНЯТТЯХ ХОРЕОГРАФІЇ.....	188-192
Полехіна А. СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «ТВОРЧА САМОСТІЙНІСТЬ»... ..	193-197
Саченко А. ОРГАНІЗАЦІЯ РЕПЕТИЦІЙНОЇ РОБОТИ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ В ХОРЕОГРАФІЧНОМУ КОЛЕКТИВІ.....	198-204
Світанько І. ПІЗНАВАЛЬНА САМОСТІЙНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	204-210
Скрябіна Н. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНТЕРЕСУ ПІДЛІТКІВ ДО КЛАСИЧНОЇ МУЗИЧНОЇ СПАДЩИНИ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ В ШКОЛАХ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....	211-217
Сліпченко А. РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ КЛАСИЧНОГО ТАНЦЮ.....	217-223
Слободян А. МЕТОДИКА ЕСТЕТИЧНО-ХУДОЖНЬОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ЗАНЯТТЯХ З ХОРЕОГРАФІЇ.....	224-228
Чень Лян КИТАЙСЬКИЙ МУЗИЧНИЙ ФОЛЬКЛОР В ПОЛКУЛЬТУРНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ.....	228-233

Черниш А. ФОРМУВАННЯ СПІВАЦЬКИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНО-ДИДАКТИЧНИХ ІГОР.....	233-238
Шапатова І. ГРУЗИНСЬКИЙ ТАНЕЦЬ ЯК САМОБУТНЄ ЯВИЩЕ НАРОДНОЇ КУЛЬТУРИ.....	238-243
Шмідт І. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ В УЧНІВ ХОРУ ДМШ.....	243-247
Юрочкіна Н. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО ДОСВІДУ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ХОРЕОГРАФІЇ.....	248-253
Янішевська І. СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ІНТЕРЕСУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО КЛАСИЧНОГО ТАНЦЮ.....	253-259
Ясницька Н. СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ХОРЕОГРАФІЧНО- ВИКОНАВСЬКИХ УМІНЬ УЧНІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ.....	259-263

вчителя, брати участь у творчих проєктах, виконувати завдання повному, захоплюватися новим матеріалом, виявляти емоційний підйом у навчально-творчій діяльності.

Танцюристи, як люди мистецтва, надчутливі до навколишнього світу. Їх чутливість поширюється навіть на такі дрібниці, які з точки зору звичайної людини не заслуговують нашої уваги. Дріб'язкова життєва ситуація може буквально дестабілізувати стан танцюриста, або, навпаки викликати неймовірний приплив життєвої енергії та натхнення. Таким чином, мотивація необхідна нам в якості духовної їжі для підтримки творчого тону. Дуже часто трапляється, що дуже талановиті танцюристи, втративши мотивацію, зникають в масі менш талановитих артистів. Тоді як останнім, завдяки твердій мотивації, вдається досягти деякої величі.

Отже, розвиток творчих здібностей учнів молодших класів мистецтв вимагає підготовки вчителів профільних класів до використання методів (емоційного впливу, ігрових навчальних завдань, фізичних та рефлексивних вправ), прийомів (емоційного стимулювання, здивування та постановки перспектив), форм (екскурсії, зустрічі, концерти, фестивалі, виховні години) стимулювання суб'єктивної зацікавленості учнів до навчально-творчої діяльності.

Література:

1. Кульчицька О. І. Обдарованість та психологічні механізми її розвитку / О. І. Кульчицька, С. О. Сисоєва, Я. В. Цехмістер // Педагогічні технології: наука-практиці : навчально-методичний щорічник ; за ред. С. О. Сисоєвої. – К. : ВПОЛ, 2002. – Вип.1. – 281 с.
2. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва / Галина Микитівна Падалка. – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «ТВОРЧА САМОСТІЙНІСТЬ»

Полахіна А., Холоденко В.

Сучасна культурно-освітня політика нашої держави спрямована на створення необхідних умов для творчої самореалізації кожного громадянина України. Відтак питання, пов'язані із творчістю, самовираженням, саморозвитком та самоактивністю особистості у практичній діяльності потребують особливої уваги у теперішній час, що надає їм беззаперечної актуальності.

Метою нашої статті є дослідження та обґрунтування змістовного наповнення поняття «творча самостійність».

Різні аспекти обраної нами проблеми вивчали: К.Абульханова-Славська, М.Бахтін, Д.Богоявленська, Л.Куликовата ін. – виявили витоки самостійності особистості; А.Макаренко, В.Сухомлинський, Л.Виготський, Д.Ельконін, С.Рубінштейн, О.Леонтьєв, О.Никифоров, Л.Жабицький та ін. – досліджували розвиток творчих здібностей суб'єктів самостійної пізнавальної діяльності, формування самоорганізації індивіда, збагачення творчим досвідом; П.Гальперін, М.Данилов, Б.Єсіпов, Г.Костюк, І.Лернер, О.Матюшкін, П.Підкасистий та ін. – визначили наукові основи організації самостійної та творчої діяльності; А.Вітченко, Н.Волошина, О.Ісаєва, Ж.Клименко, Л.Мірошніченко та ін. – запропонували прийоми, методи, ефективні шляхи, форми розвитку творчої самостійності.

У науковому психолого-педагогічному просторі немає чіткого тлумачення дефініції «творча самостійність». Уявлення дослідників про зміст, структуру та рівні творчої самостійності неоднозначні. Відсутність необхідної єдності у трактуванні пов'язана як зі складністю та багатоаспектністю піднятої проблеми, так і з методологічною позицією науковців. Для заглиблення у сутність досліджуваного феномену розглянемо спочатку його родові поняття – «самостійність».

Одним із перших у педагогічній науці значення самостійності особистості в оволодінні знаннями, вміннями і навичками обґрунтовує Я.Коменський. Він наголошує на необхідності

привчати вихованців до самостійної роботи, у процесі якої формується самостійність як якість особистості. Педагог підкреслює, що людина, яка керується не чужим розумом, а своїм власним, розвиває в собі здібності проникати в саму суть явищ і речей, розуміти їх істинний зміст і використовувати у практичній діяльності. Засновником психолого-педагогічного напрямку дослідження проблеми самостійності є К.Ушинський. У своєму науковому доробку він надає великого значення формуванню у вихованців навичок самостійної діяльності. Однією з основних вимог методики викладання він визнає умову обов'язкової самостійності в набутті знань та самостійності суджень і висновків: «...самостійні ж думки витікають із самостійно ж здобутих знань» [6, с. 34]. Учений відстоює принципи активного навчання, визначаючи самостійну роботу не лише одним із засобів активізації навчально-виховного процесу, а й програмою самоосвіти на все життя. Не втрачає своєї актуальності й сьогодні науковий доробок В.Сухомлинського. Найбільшого значення педагог надає самостійному накопиченню знань: «як мускули стають безсилими, кволими без праці і вправ, так і розум не формується без розумового напруження, без думки, без самостійних пошуків [5, с. 585]. В.Сухомлинський основою навчання вбачає практичну самостійну діяльність, яка забезпечить розкриття творчого потенціалу особистості, формування її самостійності, критичності мислення, активності. Учений зазначає, що самостійність особистості у навчальній роботі досягається введенням елементів дослідницького і проблемного характеру, наукового пошуку тощо.

У науково-методичній літературі, що стосується змісту музичної освіти, уживаються вирази «творча самостійність», «самостійне музичне мислення», «самостійна робота на музичному інструменті». Причому трактуються ці поняття по-різному і найчастіше досить приблизно. Г.Ципін зазначає: «поняття самостійності у навчанні музиці взагалі і музичного виконавства зокрема неоднорідне за своєю структурою і внутрішньою сутністю ... Власне у педагогічному аспекті проблема виховання самостійності учня-музиканта зачіпає і методи викладання, і прийоми (способи) вчення, і форми організації навчальної

діяльності у музично-виконавському класі» [78, с. 356-357]. Як показує аналіз досліджень, у сучасній музично-педагогічній науці самостійна робота розглядається в декількох значеннях: як характеристика особистості («самостійність особистості»); як характеристика інтелектуальної діяльності учня («самостійність мислення», «інтелектуальна самостійність»); в якості найбільш загального показника – «творчої самостійності».

Необхідно відзначити, що названі категорії не мають суворого розмежування, не виключають одна одну і у багатьох сенсах взаємопов'язані. Виховання самостійності досягається у самостійній діяльності і є складним багатограним процесом, в ході якого самостійність проходить ряд рівнів. Логіка цього процесу передбачає рух від репродуктивно-наслідувальної до пошуково-виконавської і від неї – до творчо-самостійної діяльності. Ця закономірність була науково обґрунтована Л.Виготським у його вченні про «зону найближчого розвитку» і стала провідною у концепції розвивального навчання, де постулюється положення про самостійність як про ведуче новоутворення особистості, що виступає основним показником ефекту, який досягається в освіті. Розроблені у дидактиці теорія розвиваючого навчання і концепція змісту досвіду продуктивної діяльності були творчо адаптовані до сфери музичної освіти Г.Ципіним. Ним сформульовані принципи розвиваючої музичної освіти і, зокрема, принцип відходу від пасивних, репродуктивних методів навчання, що передбачає таку роботу з текстом, за якої «з максимальною повнотою виявлялася б самостійність, творча ініціатива учня-виконавця» [8, с. 358]. На думку О.Суркової творчість – це завжди самостійність, хоча самостійність не завжди творчість.

На нашу думку, однією з головних цілей сучасного вчителя з фортепіано має бути розвиток творчої самостійності майбутнього піаніста. Вчитель повинен покроково навчати дитину мислити творчо, усвідомлювати свої творчі здібності та можливості через самостійну творчу теоретично-практичну діяльність, вміти орієнтуватись без сторонньої допомоги у сучасному інформаційному середовищі. У заняттях музикою творча самостійність виявляється як здатність самостійно здійснювати весь

цикл роботи над твором, створювати свій образ музичного тексту та характер виконання музичного твору.

Для глибокого розуміння змістовної сутності поняття «творча самостійність» розглянемо деякі його тлумачення. Так, П.Підкасистий стверджує, що творча самостійність є специфічною якісною характеристикою особистості, яка виявляється у її прагненні до творчої діяльності, умінні будувати свою творчість та ефективно здійснювати цю діяльність самостійно [3].

М.Кухарев зазначає, що творча самостійність як якість особистості «найчастіше супроводжується творчим початком, готовністю до пошукової роботи, але не завжди містить у собі елементи дослідження на вищому рівні спілкування» [1, с. 110].

М.Махмутов розглядає творчу самостійність як інтелектуальну здатність учня мати власні судження, вносити елементи новизни та творчості у свою діяльність; уміння, що дозволяють самостійно вчитися [2].

О.Садовнікова у своєму дисертаційному дослідженні визначає творчу самостійність як когнітивну якість особистості, яка забезпечує успішне засвоєння навчального матеріалу в процесі його самостійного опрацювання й виявляється у здатності учня до самостійного продукування висловлювання відповідно до мети й ситуації спілкування [4].

Д.Харичева під творчою самостійністю розуміє інтегративне особистісне утворення динамічного характеру, яке забезпечує високий рівень успішності в практичній реалізації задумів і намірів у будь-якому виді діяльності без стороннього втручання [7].

Як засвідчує проаналізований матеріал, думки вчених доповнюють одна одну, розкриваючи різні аспекти складного поняття. Всі автори вважають, що зміст поняття «творча самостійність» розкривається через діяльність особистості і розглядають творчу самостійність як передумову успішної навчальної діяльності людини.

Отже, аналіз наукової літератури дозволив виявити існування різних точок зору щодо розуміння поняття «творча самостійність». Вчені розглядають творчу самостійність як прагнення до творчої діяльності, інтелектуальну здатність учня

мати власні судження, інтегративне особистісне утворення динамічного характеру. Спираючись на ґрунтовні дослідження сучасних науковців ми вважаємо, що творча самостійність – це діяльність особистості, яка ґрунтується на прагненні створювати нове, неординарне й здійснювати це своїми силами за власними ідеями.

Література:

1. Кухарев Н.В. Формирование умственной самостоятельности / Н.В.Кухарев. – Мн.: Нар. Асвета, 1972. – 136 с.
2. Махмутов М.И. Организация проблемного обучения в школе / М.И.Махмутов. – Каунас: Швиеса, 1983. – 219 с.
3. Підкасистый П.И. Самостоятельная деятельность учащихся: Дидактический анализ процесса и структуры воспроизведения творчества / П.И.Підкасистый. – М.: Педагогика, 1972. – 184 с.
4. Садовнікова О.П. Развитие творческой самостоятельности учнів колегіумів в процесі вивчення української мови: автореф. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання української мови» / О.П.Садовнікова. – К., 2008. – 20 с.
5. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5-ти т. / Василь Олександрович Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 4. – 638 с.
6. Ушинский К.Д. Собрание сочинений / Константин Дмитриевич Ушинский. – М.: Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1949. – Т.2. – 226 с.
7. Харичева Д.В. Формирование творческой самостоятельности подростков в учреждениях дополнительного образования средствами эстрадного пения: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования». – М., 2007. – 18 с.
8. Цыпин Г.М. Формирование активного, самостоятельного творческого мышления учащегося-музыканта / Психология музыкальной деятельности: Учеб. пособие / Д.К.Кирнарская, Н.И.Киященко, К.В.Тарасова и др. / Под ред. Г.М.Цыпина. – М.: ИЦ «Академия», 2003. – С.355-361.